
נושא בעול עם חברו

**הקשבה למצוקת הזולת • האם העברייה • הפורש מדרכי ציבור
• הפרט למען הכלל • "ופניהם איש אל אחיו" • ביטול תורה
כדי לסייע לחבר**

הקשבה למצוקת הזולת

אחת מארבעים ושמונה המעלות שהתורה נקנית בהן היא "הנושא בעול עם חברו" (אבות ו, 1). לפיכך ברור, מדוע המעשה הראשון שהתורה מספרת על משה רבנו הוא על הצטיינותו במידה זו: "ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (שמות ב, יא), ופירש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם" (עי' בהררי קדם ח"ב עמ' רכג - 'גוי גדול'). משה רבנו הצטיין במידה זו, כפי שהצטיין במעלות קניין התורה יותר מכל אדם אחר. במדרש תיארו את הנשיאה בעול כפשוטה: "משה היה רואה בסבלותם ובוכה ואומר: חבל לי עליכם. מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן כתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהן" (שמות רבה א, כז).

ועוד מעלה לנושא בעול עם חברו, שהנושא בעול מתנשא ומתרומם על ידי הקב"ה למלכות:

בדק הקב"ה לדוד בצאן... ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן...
ברח ממנו גדי אחד ורץ אחריו... נדמנה לו בריכה של מים, ועמד
הגדי לשתות, כיון שהגיע משה אצלו, אמר: אני לא הייתי יודע

שהיית רץ מפני הצמא, עייף אתה, הרכיבו על כתפו והיה מהלך, אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, חייך, אתה תרעה צאני ישראל (שם ב, ב).

ייתכן שדווקא משום שמשה רבנו הצטיין במידה זו, מצאו בו חז"ל פגם דק בתחום זה, ודקדקו עמו כחוט השערה.

כשביקש משה "הראני נא את כבודך" (שמות לג, יח), ענה לו הקב"ה "לא תוכל לראות את פני" (שם שם, כ). תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה: כך אמר לו הקב"ה למשה, כשרציתי לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה. ופליגא אדר' שמואל בר נחמני, דאמר: בשכר ג' זכה לג'. בשכר "ויסתר משה פניו" (שם ג, ו) - זכה לקלסתר פנים; בשכר "כי ירא" - זכה ל"וייראו מגשת אליו" (שם לד, ל); בשכר "מהביט" - זכה ל"תמונת ה' יביט" (במדבר יב, ח). (ברכות ז, ע"א).

רש"י מבאר, שלפי ר' יהושע בן קרחה (הדעה הראשונה) משה נענש על כך שכשקראו הקב"ה מתוך הסנה, לא רצה משה להביט אל הסנה, שנאמר "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים", ואילו ר' שמואל סבור שמשה קיבל שכר על כך. דעתו של ר' יהושע בן קרחה אינה מובנת, לכאורה, הרי משה הסתיר פניו מחמת יראתו, ומדוע ננזף על כך?

והנה במסכת שבת (שבת נה, ע"א) מספרת הגמרא, שרב יהודה ישב לפני שמואל רבו, ובאה אשה וצעקה לפני שמואל על עוול מסוים שנעשה לה, ושמואל לא הגיב. שאלו רב יהודה תלמידו: לא סבירא ליה למר "אוטם אוזנו מזעקת דל, גם הוא יקרא ולא יענה" (משלי כא, יג)? ענה לו שמואל, הרי מר עוקבא אב-בית-דין יושב כאן, ויעיין הוא בדבר.

המשכו של אירוע זה מופיע במסכת בבא בתרא (בבא בתרא י, ע"ב). שם מספרת הגמרא על רב יוסף שחלש ואינגיד, ובסוף חזר לתחייה וסיפר על דברים שראה ושמע שם. בין השאר סיפר שראה עולם הפוך - "עליונים למטה ותחתונים למעלה". וכתבו שם התוספות (ד"ה עליונים למטה): "פירש רבנו חננאל, דאמרו הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב, ד'עולם הפוך' היינו שראה שמואל דהוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידיה, משום דמיחה בשמואל בפרק כמה בהמה, גבי ההיא איתתא דאתא וצווחה קמיה

דשמואל ולא אשגח ביה וכו'". לימדונו חז"ל בזה, שגם אם אין לאדם יכולת לעזור, מכל מקום להקשיב לעשוקים הוא חייב.

זוהי גם מידתו של הקב"ה, שלעולם הוא מקשיב לכל תפילה, אף אם אין הוא נענה לה. ויש שהביאו סיוע לזה מהגמרא בתענית (תענית טו, ע"א). בסדר התעניות מוסיפים עוד שש ברכות בתפילת העמידה (מלבד שמונה עשרה הברכות הנהוגות בכל יום). נוסח הברכה החמישית מתוך השש הוא: "מי שענה את אליהו בהר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' שומע תפילה". ולכאורה קשה, מדוע חותמים ברכה זו ב"שומע תפילה", הרי זוהי חתימת ברכת 'שמע קולנו'! אלא ששתי הברכות שונות הן. בברכת "שומע תפילה" של כל יום אנו מבקשים "וקבל ברחמים וברצון את תפילותינו", "ומלפניך מלכנו ריקם על תשיבנו", ומסיימים ב"שומע תפילה" - כלומר, מקבל את התפילה ומושיע. אמנם בסדר התעניות אנו מוסיפים עוד בקשה שונה - שגם אם ה' איננו מקבל את תפילותינו ברגע זה, אנו מבקשים שבכל מקרה יקשיב לצעקתנו. גם בברכה זו אנו חותמים ב"שומע תפילה" - כלומר, מאזין ומקשיב לתפילה (הרב מאיר צבי ברגמן, ישיבת רשב"י בני ברק, שערי אורה ח"ב עמ' פב).

על חשיבות ההקשבה למצוקות הזולת גם כשאין אפשרות לסייע לו, מצאנו גם במסכת סנהדרין:

מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל, שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה. שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו. למחר הכירו בו תלמידיו, והוציאוה משכונתו (סנהדרין קד, ע"ב).

רבן גמליאל לא היה באפשרותו לסייע לאלמנה, והיא אף לא ידעה שהוא שומע את בכיה, ומכל מקום השתתף עמה בצערה, משום שלעולם עלינו ללכת בדרכו של מקום ולהקשיב למצוקת הזולת ולהשתתף בצערו, גם במקום שאין ביכולתנו לעזור.

כך ניתן להסביר את דעת ר' יהושע בן קרחה שהובאה לעיל - מדוע ננף משה על שלא הביט בסנה. ה'מבט' שנדרש ממשה רבנו היה להאזין לצרתה של השכינה. את הפסוק "של נעליך מעל רגליך", ביאר הכלי יקר:

קרא לו "משה משה", לפי שגלות של ישראל דומה עליו ית' למשא כביכול, לכך קראו קריאה אחר קריאה, למהר ביותר ביאתו ולהקל מעליו ית' המשא, כמו שנאמר: "עמו אנכי בצרה", וכמו שנאמר: "כי ידעתי את מכאוביו", כי ידעתי – היינו מרגיש במכאוביו כביכול (שמות ג, ג).

הקב"ה טען כלפי משה רבינו: כשקראתיך לראות כיצד אני סובל ומשתתף בצערם של ישראל, סירבת לשמוע; אף שקראתי "משה משה", שזה מורה שכביכול אני נמצא במצוקה ומבקש סיוע, לא נענית. "כשרציתי - אתה לא רצית". וזהו "עמו אנכי בצרה" - שהקב"ה משתתף בצערם של ישראל, כמו שנאמר: "ראה ראיתי את עמי וכו' ואת צעקתם שמעתי", שהשתתפות בצער מחייבת את ראיית הצרה ושמיעת הצעקה. וכן כתב החזון איש במכתב תוכחה:

...חסר לך הרגש של השתתפות בצער זולתך. והעצה לזה השתדלות להיטיבו ולהצילו מצער, והמעשה פועלת את הלב, וכן להתפלל על צרת זולתו אף שאין הדברים יוצאים מן הלב, ואף אם המצטער המוני, הדייטוי ובזוי (קובץ אגרות החזון איש ח"א, איגרת כג).

האם העבריה

תכונה זו של השתתפות בצער הזולת גם במקום שאי אפשר לסייע היא תכונה יהודית, והיא בולטת במיוחד בשל היעדרה אצל שכנינו. המקור לחסרון תכונה זו אצלם נעוץ בראשיתם, בהתנהגות אמם: "ותשב לה מנגד, הרחק כמטחוי קשת, כי אמרה אל אראה במות הילד" (בראשית כא, טז). וביאר הרב ש"ר הירש בפירושו לחומש:

כל התנהגותה של הגר אופיינית ביותר, ומציינת את הטבע של בת חם שלא נתעדן. אם ישראלית לא תיטוש את ילדה, ולו רק כדי לדבר על לבו, ולו רק כדי להקל עליו כדי חלק אחד במיליון של שניה. הנוטש ילד באפס מעשה, מפני שאין בכוחו לראות ביסוריו, אינו פועל מתוך רחמים, זוהי אנוכיות אכזרית של נפש אדם שנעצרה בטבעה הגס וכו'. מכאן משמעות עמוקה לנאמר

שה' שמע "את קול הנער", ולא קולה של הגר, זעקתו של אדם, היוצאת מתוך אנוכיות באפס מעשה, אינה מגעת עד לכסא הכבוד.

בגיליון 'הצופה' של ערה"ש תשס"ג, פרסם ידידי הרב רפאל בנימין פוזן שליט"א, דברים ששמע מברוך עמנואל, יליד הולנד שניצל מן התופת ועלה לירושלים, לאחר שהוריו וארבעה מאחיו נספו במחנות. הלה סיפר שכשעלה לירושלים, שמע שנחמה ליבוביץ' ע"ה מעבירה שיעור לנשים לקראת ר"ה. הוא הסתתר בקצה ביהכנ"ס ושמע את השיעור שעסק בקריאת התורה של יום א' של ר"ה, גירוש הגר וישמעאל מבית אברהם. כשהגיעו לפסוק "ותלך ותשב לה מנגד וכו' כי אמרה אל אראה במות הילד", שאלה נחמה את השומעות לדעתן על פסוק זה; ומשלא נענתה, אמרה היא עצמה, שכאן לימדה אותנו התורה על ההבדל בין האם היהודיה לאם הגויה: "אמא יהודיה לא היתה נוהגת כך, אלא נשארת עמו עד הסוף המר. אתן מסכימות אתי?" בין השומעות התעורר ויכוח: היו נשים שאמרו שאף הן נראה שהיו נוהגות כך, "וכי איזו אימא מסוגלת לראות את בנה גווע?" נחמה, שכידוע לא היו לה ילדים, לא עמדה על דעתה, ורק הפטירה: "טוב, אם אתן חושבות כך, אולי אתן צודקות..." והשיעור נמשך.

בגמר השיעור ניגש אליה ברוך, הציג עצמו, ואמר לה: נחמה, את צודקת! כל הנשים היושבות כאן לא היו בשואה, והן מדברות מהרהורי לבן. אבל אני הייתי שם, ואני אומר לך - את צודקת. הוא סיפר על אחותו בתיה בת החמש הי"ד, שנפטרה בידי אימה מתת-תזונה ומרעב, אמא הי"ד לא חשבה לרגע לברוח או להיפטר מהתינוקת. היא החזיקה בה עד הסוף המר, ואחותי גוועה בידיה.

הוסיף ברוך ואמר: עד כמה צדקה נחמה, ניתן לשמוע גם מתוספת התיבה "לה" בפסוק: "ותלך ותשב לה מנגד"; הכתוב כאילו מטעים שברגע הייאוש הגדול הגר הולכת לה, לעצמה. אבל אמי הי"ד ואימהות אחרות שהיו שם, עמדו בניסיון הקשה מכל; הן ראו בעיניהם את האימה והמוות של ילדיהן, אבל הן לא נטשו.

מדרש מזעזע בתיאורו מלמד על היחס המיוחד של התורה ושל חז"ל

למידת החסד, ולתכונותיה של האשה העבריייה. במגילת איכה נאמר: "ויגדל עוון בת עמי מחטאת סדום ההפוכה כמו רגע" (איכה ד, ו), כלומר: חטאת בת עמי גדולה מחטאת סדום. שואלת על כך הגמרא (סנהדרין קד, ע"ב): "וכי משוא פנים יש בדבר?" (רש"י: "הואיל וישראל רעים יותר מסדום, למה לא נהפכו כסדום"?) ומתרצת: "אמר רבא אמר ר' יוחנן: מידה יתרה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, דאילו בסדום כתוב: 'הנה זה היה עוון סדום אחותך גאון שבעת לחם... ויד עני ואביון לא החזיקה' (יחזקאל טז, ט), ואילו בירושלים כתוב 'ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן'" (איכה ד, י). (רש"י: "דבירושלים כתיב 'ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן, היו לברות למו'. שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה, אלמא רחמניות היו, ואילו בסדום כתוב 'יד עני ואביון לא החזיקה', ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו"). אכן בתוך הרשעות של ירושלים, רשעות הגדולה מזו של סדום, היו 'פינות של אור' ו'טיפות של חסד', ואלו הכריעו את הכף נגד הפיכת ירושלים כסדום.

היבט דומה על האם היהודיה מצאנו במדרש אסתר. בשעה שהמן היה מוליך את הילדים להריגה, היו אימותיהם מוליכות להם לחם ומים, והיו אומרות להם "אכלו ושתו קודם שתמותו" (אסתר רבה ט, ד). והעיר בספר מלכות היהדות:

ילדים נעקרים כצאן לטבח, והן: אכלו ושתו קודם שתמותו. האין כאן כל האם העבריה, כל הפרימיטיב הנשגב שברחמיה של זו... תמה אני אם ימצא אמן פלא שידלה את הרגע האמהי הזה (הרב אברהם חן, רבה של שכונת בית הכרם בירושלים, עמד בראש המחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך).

הפורש מדרכי ציבור

הרמב"ם פסק, ש'הפורש מדרכי ציבור' הוא אחד מכ"ד אנשים שאין להם חלק לעוה"ב. מיהו 'הפורש מדרכי ציבור'? לא מדובר על מי שמחלל שבת או אוכל נבלות וטרפות, אלא על מי "שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל, ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרותן ולא

מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהין"
(הלכות תשובה פ"ג, ה"ו והי"א).

הרמב"ם למד זאת מהברייתא המובאת במסכת תענית:

תנו רבנן: בזמן שישראל שרויים בצער ופירש אחד מהם, באין שני מלאכי השרת שמלויין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו ואומרים: "פלוגי זה שפירש מן הצבור, אל יראה בנחמת הצבור".

תניא אידך: בזמן שהציבור שרוי בצער, אל יאמר אדם אלך לביתי ואוכל ואשתה ושלום עליך נפשי; ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר: "והנה ששון ושמחה, הרוג בקר ושחוט צאן, אכול בשר ושתות יין, אכול ושתו כי מחר נמות" (ישעיה כב, ג)... אלא יצער אדם עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו, שציער עצמו עם הצבור, שנאמר: "וידי משה כבדים, ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה" (שמות יז, יב); וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה? אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצערם. וכל המצער עצמו עם הצבור, זוכה ורואה בנחמת הצבור (תענית יא ע"א).

והנה בשאלות דרב אחאי גאון (סימן קסג) כשהביא דברי הגמרא הנ"ל הוסיף:

ואף צדיק גמור צריך לצער עצמו עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שצער עצמו עם ישראל שנא' "וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו" (שמות יז, יב) וכו'.

וביאר הנצי"ב שם בהעמק שאלה:

דסלקא דעתך דוקא בינוני, שיש לחוש שמא עוונותיו ילכדנו את הצבור והוא הכריע את כל העולם לכף חוב, כדאיתא בספ"א דקידושין, וגם יש לחוש שגם הוא לא יצא נקי, דאפי' לא הוא גרם הצער, מכל מקום אינו כדאי להנצל בעידן ריתחא, כדאיתא במנחות (דף מא, ע"א) בעובר על מצוות עשה בעידן ריתחא ענשינן עלה, קמ"ל דאפילו הוא צדיק גמור, וכדאי הוא להנצל בנפשו, מכל מקום יש להשתתף בצער הצבור, ועל זה הביא ראייה ממשה

רבינו.

ומספרים על החפץ חיים זצ"ל, שבזמן מלחמת העולם הראשונה סירב לישון על מיטתו, אלא פרס מצעים על הקרקע, ואמר שמכיוון שחיילים יהודים רבים נמצאים בחפירות וסובלים רעב וקור ונמצאים בסכנת חיים, אין הוא יכול לישון במנוחה וברוחה (הרב חיים אפרים זייצ'יק, מאורות הגדולים עמ' שע). וכן מסופר על ר' חיים מבריסק זצ"ל, שבזמן השריפה בבריסק שכילתה מחצית מבתי העיירה, לקח את המצעים ועבר לישון בבית הכנסת, וכדי לזרו את הסיוע לנפגעים הוא הודיע, שכל עוד יש יהודי בבריסק שאין לו מיטה בביתו, אף הוא לא יישן על מיטתו בביתו. וכן כתב בנו של ר' חיים מוולוז'ין על אביו: "וכה היה דברו אלי תמיד, שזה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכוחו לעשות" (הקדמה לספר נפש החיים).

הפרט למען הכלל

תניא, ארבעה חשובים כמת: עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים
(נדרים סד, ע"ב).

ר' חיים שמואלביץ זצ"ל (ר' חיים שמואלביץ, שיחות מוסר, תשל"ב, מאמר לא) האריך לבאר, שאין לומר שהארבעה חשובים כמת מפני ייסוריהם הקשים, שהרי אפילו כל הייסורים שבעולם אינם חשובים כמיתה, כמו שנאמר: "יסור יסרני י-ה ולמות לא נתנני"; וכן פירשו חז"ל את הפסוק: "מה יתאונן אדם חי, גבר על חטאיו" (איכה ג, לט) - "דיו חיים שנתת לו" (קידושין פ, ע"ב) (רש"י: "למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו, שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה"). משמע שאפילו באים על האדם ייסורים כאיוב, עדיין רחוקים הם ממיתה. אם כן, מדוע חשובים אלו הארבעה כמתים?

לפני שנעיין בהסברו של ר' חיים, נראה להקדים את 'תכלית מגמת חיינו' כפי שהורה ר' שמעון שקופ זצ"ל:

יסוד ושורש מגמת תכלית חיינו, שיהיו כל עבודתנו ועמלנו תמיד

מוקדשים לטובת הכלל, שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג, שלא יהיה בזה איזה ענין לטובת זולתנו וכו', ותמיד יהיו דרכי חיינו מוקדשים לכלל (ר' שמעון שקופ זצ"ל, שערי יושר, הקדמה).

בהמשך דבריו הוא מפרש, שככל שהאדם גדל, מתפתחת אצלו תודעה זו. כך האיש הגס והשפל, כל ה'אני' שלו מצומצם רק בחומרו וגופו, כמו ילד קטן שחי רק את חייו בלבד. למעלה ממנו מי שמרגיש שה'אני' שלו מורכב מגוף ונפש, ולמעלה מזה, מי שמכניס ל'אני' שלו את בני ביתו ומשפחתו; והאיש ההולך על פי דרכי התורה, ה'אני' שלו כולל את כל עם ישראל. האיש השלם ראוי להשריש בנפשו להרגיש שכל העולמות כולם הם ה'אני' שלו, ושהוא בעצמו רק אבר קטן בתוך הבריאה כולה. בדרגה זו, גם האהבה העצמית שלו מסייעת לו לאהוב את כל עם ישראל ואת כל הבריאה כולה. ובלשונו של מרן הרב קוק זצ"ל:

האדם צריך להחליץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו עד שכל רעיונותיו סובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזה מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים גשמיים ורוחניים המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, להכללות הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום, ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה ראויה (אוה"ק ח"ג, עמ' קמז).

כך פירש שם ר' שמעון שקופ את מאמר חז"ל: "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני" (אבות א, ד). ראוי לו לאדם לדאוג תמיד לעצמו, אבל עם זאת עליו להתאמץ להבין שכשאני לעצמי - מה אני, שאם יצמצם את ה'אני' שלו בחוג צר, ייחשב ה'אני' שלו כאין וכהבל. אבל אם תהיה הרגשתו מאוממת, שכללות הבריאה היא האדם הגדול, והוא גם כן איבר קטן בגוף הגדול הזה - אז רם ונישא ערכו, שכן במכונה הגדולה גם הבורג היותר קטן הוא דבר חשוב מאוד.

באופן דומה ביאר הרב קוק זצ"ל את הגמרא בברכות, "לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי ולר' חנינא בן דוסא; לאחאב בן עמרי - העוה"ז, ולר' חנינא בן דוסא - העוה"ב" (ברכות סא ע"ב). מצידו של האדם עצמו,

אהבת הכלל ואהבת עצמו סותרים זה את זה, וכשאוהב את עצמו אהבת הכלל רחוקה מכליותיו, כמו שמצאנו באחאב שבגלל אהבת עצמו שכר עדי שקר כדי לגזול גן ירק. ולעומת זאת מי שמתגברת אצלו אהבת הכלל, הרי אהבת עצמו בטלה אצלו, כמו אצל ר' חנינא בן דוסא שהיה מסתפק בקב חרובים מערב שבת לערב שבת, ואף על פי כן כל העולם היה ניזון בזכותו.

המציאות השלמה והאידיאלית אינה לא כאחאב בלבד ולא כרבי חנינא בן דוסא בלבד. שתי התכונות צריכות לשמש יחדו, "שעם האהבה היותר גדולה לעצמו תבוא יחד ג"כ אהבת הכלל היותר אדירה".

עלינו להשתדל שלא יהיה המצב הזה (של הפירוד בין האהבות) מתמיד, להיות תמיד יוצאים בקשרי מלחמה, לדחות מעלות ויתרונות, יהיו בערכם גדולים או קטנים, רק להרחיב כ"כ כשרוננו, גבורת נפשנו וטהרת לבבנו, עד שכל מעלה תתן עוז לחברתה (הרב קוק, עין איה ברכות ט, רכה).

על כן נברא העולם בשביל שניהם, בשביל אחאב ובשביל ר' חנינא בן דוסא, כלומר, אדם צריך לאהוב את עצמו ולפתח כל כשרונותיו ויכולותיו כאילו רק הוא קיים בעולם, אך מטרתו צריכה להיות למען הכלל.

מעתה נבין מדוע ארבעת בעלי הייסורים חשובים כמתים: מפני שארבעה אלו, מרוב ייסורים עצמיים, קשה להם לחוש את צרת הזולת ולהתחבר עימו - שזו היא מטרת החיים. רק על ידי ראיית העין יכול אדם לחוש בצרת הזולת ולהיות מצר עמו בצרותיו, ואילו ה ס ו מ א לא יכול לעשות זאת. על משה נאמר "ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" (רש"י: "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם"), כי על ידי הראייה נותן ליבו, וכשאינו רואה הרי הוא כשרוי לבדו בעולם, וחשוב כמת. מטעם זה אף ה מ צ ו ר ע חשוב כמת, מכיוון שהוא יושב בדד מחוץ למחנה, ואין לו קשר עם זולתו. מ י ש א י נ ל ו ב נ י ס, אף שלא חסר לו דבר - חסר לו הכל. טבעו של אדם להיטיב עם בניו ועם באי ביתו, וזהו הפתח להיטיב עם הכלל כולו, ולכן מי שאין לו בנים חשוב כמת. מטעם זה גם ה ע נ י חשוב כמת, משום שאין לו אפשרות להיטיב עם זולתו.

אכן מי שאינו חש בצערו של הזולת הרי הוא כמת. הגמרא בברכות מספרת:

בני ר' חייא נפוק לקרייתא [רש"י: להתעסק בעבודת אחוזתם] אייקר להו תלמודייהו [רש"י: אשתכח תלמודם מגרסתם] הוו קמצערו לאדכוריה. א"ל חד לחבריה, ידע אבון בהאי צערא, א"ל אידך מנא ידע, והא כתיב "יכבדו בניו ולא ידע" (איוב יד, כא). א"ל אידך ולא ידע? והכתיב "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", ואמר ר' יצחק, קשה רימה למת כמחט בבשר החי. אמרי: בצערא ידיהו ידעי, בצערא דאחריני לא ידעי" (ברכות יח ע"ב).

הרי שמי מכיר בצערו, ולא בצערם של אחרים - נחשב כמת, אבל החי מכיר אף בצערם של אחרים.

דוגמה אופיינית לאהבת הכלל הנותנת עוז ותעצומות לבניין הפרט, מצאנו במכתבו של גד עזרא הי"ד (המכתב הודפס בסוף הספר שיצא לזכרו), חייל משיבת הסדר שנהרג על קידוש ה'. המכתב נכתב לארוסתו לפני צאתו לקרב (הדבר אירע אחרי הפיגוע הנורא במלון פארק בנתניה בליל הסדר תשס"ב), ונמצא במגירה שבשולחנו.

בס"ד ט"ז באדר תשס"ב

גליתי יקרה שלי,

אם המכתב הזה יגיע אליך, סימן שקרה לי משהו.

היום בבוקר קיבלנו הודעה שהמבצע המתוכנן מאתמול יתבצע בעז"ה היום. אמרתי לך שהמבצע השתנה, והוא לא מה שהיה צריך להיות - לא רציתי להדאיג אותך יקרה שלי. היה לי מאוד קשה לא לספר לך את האמת, אבל העדפתי את זה מאשר תשתגעו מדאגה - "משנין מפני השלום" - גם מפני השלום הנפשי של האדם אותו אתה אוהב ביותר מכל עלי האדמות.

אהובה שלי, אני מרגיש שמצד אחד אין דבר שאני רוצה בעולם יותר מלהיות אתך ולהקים אתך בית ומשפחה, אבל מצד שני אין דבר שאני רוצה יותר מלצאת למבצע הזה ולהכות את הנבלים

האלה מכה כזו גדולה, כדי שלא יחשבו אפילו לעשות עוד פיגוע או אירוע חבלני; הם יקחו בחשבון שכל פעם שיעשו זאת, נכה אותם במקום הכי כואב שיכול להיות, ונהיה מוכנים לשלם את המחיר. אני מוכן להיות המחיר הזה. אל תכעסי עלי אהובתי, אבל ברגעים כאלה, הרגש הכלל ישראלי שלך הוא זה שאמור להוליך אותך, ועליך להלום ברשעה כאילו אין לך חיים פרטיים.

"בצבאות דוד היו נותנים גט כריתות לפני היציאה למלחמה"...
הצער היחיד שלי הוא העובדה שאת תצטערי ושאני לא אזכה להיות זה שיגרום לך להיות מאושרת...

על דברי הגמ' בשבת נו ע"א, "כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו", כתב הרב קוק זצ"ל בספרו עין אי"ה:

האומות, שמטרת הווייתן היא חומרית, והנן מצוירות כעין אגודת שותפים לצרכי קניינים אהובים או נדרשים להם, אצלן תהיה אהבת האומה בכללה רק אז מבוססת, כשתהיה תמיד חוזרת אל הפרטים, אל הטבת מצב המשפחה היחידה של הטבתה התאגדה האומה, כשם שחיות מדבריות הבודדות בטבען מתקבצות לפעמים לרגלי צרה משותפת או למחזה ריווח של טרף משותף. ע"כ אימוץ הזכרת המשפחה ואיגודה לפי מצבן הן, הוא ראוי להיות ממכשירי זריחות הקרב, ע"כ היו הנשים באות במלחמה ומשותפות עם הבעלים. לא כאלה חלק יעקב (ירמיהו ג, טז), שתכלית מציאות האומה, מצד צורתה, מצד נשמתה ואורח חייה, בשביל קדושתה ורוח ה' השפוך עליה, זהו האוצר היותר יקר מכל חמדה, זהו החפץ העליון של כל יחיד באומה ושל הכלל כולו, זהו הנותן עז ועטרה להוויית המשפחה עצמה בצביונה המקודש הישראלי. על כן, בבוא התור לעבוד לטובת האומה בכללה, אז כשרגא בטיהרא תבטל אהבת המשפחה, לבל תחלל את עז אהבת האומה. היציאה למלחמה לא הייתה עפ"י חשבון של הצלחת הפרט, שחשב שכשישוב מן המלחמה יהיה מוצלח ומאושר. לא, הוא צייר בעצמו כאילו התייאש מן החיים הפרטיים, והולך הוא בשמחה ע"מ למות מות גיבורים וקדושים במלחמת ה' לרומם

קִרְן לַעֲמוֹ. ע"כ כּוֹתֵב גַּט כְּרִיתוֹת לַאֲשֶׁתוֹ לַיִּיאֵשׁ אֶת לִבּוֹ בְּכֹל הַאֲפְשָׁרִי מִקְשֶׁר מִשְׁפַּחָה וּמִהֲרַעִיּוֹן הַפְּרִטִי הַתְּלוּי בּוֹ, בְּהִיּוֹתוֹ דּוֹרֵךְ מִהַלֵּךְ שֶׁל רַעִיּוֹן יוֹתֵר כִּלְלִי וְיֹתֵר עֲלִיּוֹן, מִהַלֵּךְ עֲבוּדַת קוֹדֵשׁ שֶׁל הָעַם כּוֹלוֹ... וְעוֹד יֵשׁ בְּזֶה הוֹרָאָה הַמְאֵמַת בְּפּוֹעֵל אֶת הַנִּיתוּק הַמַּעֲשִׂי מִחַיֵּי הַמִּשְׁפַּחָה הַפְּרִטִית בְּשִׁבִיל הָעֲנִיּוֹן הַכִּלְלִי הַלְּאוּמִי, שֶׁגַּם זֶה אֶעֱפ"י שֶׁנִּסְתַּבֵּב בְּמַכְאוֹב, מ"מ סוֹפּוֹ הוּא שִׁיְהִיָּה לְבִרְכָּה, לְהַגְבִּיר חֵיל וְלֵאמֹץ רוּחַ בְּעַז יָמִין ה' רוֹמְמָה, בְּגִבּוֹרַת יֵשׁע יִמִּינוֹ הַנְּטוּיָה עַל עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ.

עַל חֵייל שֶׁנִּהְרַג בְּפַעּוֹלַת הַפְּלִמ"ח בְּשִׁרְוֹנָה, עֲמִירֵם שְׁמוֹ, נִכְתָּב:

וּלְבִסּוֹף אֲנִי רוֹצֵה לְסַפֵּר עַל הָאֵמָא שֶׁל עֲמִירֵם - מִפְּנֵי שֶׁאֵין עוֹד אֵמָא כַּזֹּאת... כְּאִשֶׁר בָּאֵנוּ לְנַחַם אֲבֵלִים, מִיד אַחֲרֵי שֶׁעֲמִירֵם נָפַל, הִיא קִבְלָה אוֹתָנוּ, לְקַחָה אֶת דּוֹד וְיוֹנְתָן שְׁלֵה, שֶׁהָיוּ בְּחֹדֶר, וְאִמְרָה לָנוּ: הִנֵּה, יֵשׁ לִי עוֹד שְׁנֵי בָנִים... כְּשֶׁתִּלְכוּ לְפַעּוֹלָה בְּפַעַם הַבָּאָה, קַחְוּ אֶתְכֶם אֶחָד מֵהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיוּ לְבַד (יְהוּדָה עֲצִיּוֹן, בְּזַעֲתֵם וּדְמָם, הוֹצֵאת הַקִּיבוּץ הַמְּאוּחָד תַּשִּׁס"ט עַמ' 109).

הַרְמַטְכ"ל לְשַׁעֲבֵר וְשֶׁר הַבֵּיטְחוֹן בַּהוּוָה, מֹשֶׁה בּוֹגֵי יַעֲלוֹן, מִסְפָּר בְּסִפְרוֹ דֶּרֶךְ אֲרוּכָה קִצְרָה, בְּהַקְדָּמָה לְסִפְרוֹ), שְׁבִאֲחַת מִן הַיְשִׁיבוֹת אֲצֵל רֹאשׁ הַמִּמְשָׁלָה הוּא שֶׁם לֵב, שְׁכַל הַמִּשְׁתַּתְּפִים הָיוּ מִקְרִיִּית-חַיִּים, כּוֹלָל הוּא עֲצִמּוֹ. כְּשֶׁהֲרַהֵר בְּדַבָּר, הִגִּיעַ לְמַסְקָנָה שֶׁבְּקִרְיַת-חַיִּים חִנְּכּוּ אוֹתָם לְתוֹדַעָה שֶׁל שְׁלִיחוֹת וְשֶׁל חַיִּים לְמַעַן הַכִּלָּל:

זֶה הִיָּה בְּאוּיֵר, בְּהַכֵּל, בְּאַנְשִׁים... לִכֵּן, בְּאִיזוֹן בֵּין צִרְכֵי הַכִּלָּל לְבֵין צִרְכֵי הַפְּרִט, הַכֶּף נִטְתָּה בְּבִירוֹר לְצַד הַכִּלָּל, כִּךְ גִּדְלָנוּ. זֶה הִיָּה מוֹבֵן מֵאִלּוּ... וְלִכֵּן לְכֹל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ תְּפִקִיד, עַל כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מוֹטֵלֵת מִשִּׁימָה, אֵין חַיֵּי הַפְּרִט שֶׁמִּנּוֹתְקִים לְגַמְרֵי מִחַיֵּי הַכִּלָּל, וְאִם חַיֵּי הַכִּלָּל דּוֹרְשִׁים מֵאַבְק - כּוֹלָנוּ מְגוֹיִסִים לְמֵאַבְק... זֶה הִיָּה הַמְסָר שֶׁל קְרִית חַיִּים. לֹא מִיִּלִּיטְרִיסְטִי, לֹא מְסָר שֶׁל צְבָאוֹת, אֲלֵא מְסָר שֶׁל טוֹבֵת הַכִּלָּל, לֹא הַפְּרִט אֲלֵא הַכִּלָּל. וְלִכֵּן לִי הִיָּה בְּרוּר שֶׁאֲנִי לֹא חֵי רֵק בְּשִׁבִיל עֲצִמִי... אִם הַמְדִינָה זְקוּקָה לְאֶחָד הַבָּנִים שְׁלֵה, אֵי אֲפְשֶׁר לְהַפְנוֹת לְמְדִינָה עוֹרֶף, עוֹשִׂים אֶת מֵה שֶׁצָּרִיךְ לְעִשׂוֹת,

רוצים או לא רוצים, עושה מה שצריך לעשות, זה מה שהבית
אמר, זה מה שקרית חיים אמרה, משם אני בא.

אחד מהחוזרים ממערכות המלחמה הוא "האיש הירא ורך הלבב" (דברים
כ, ח). רש"י מביא מחלוקת תנאים בעניין. ר' עקיבא הסביר את המקרא
כפשוטו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה.
אך ריה"ג פירש שהוא ירא מעבירות שבידו. שיטתו של ריה"ג תמוהה
לכאורה: מה החסרון שיש בו יראת שמים וירא שהעבירות שבידו
יכשילוהו במלחמה?

בספר הלקח והלבנוב (הרב אברהם שארר, נ"י, תשס"ז) הביא מעשה שהיה אצל
האדמו"ר בעל ה'בית אהרן', שהסוכה לא הוכנה כראוי, וכבר הגיע ערב
חג ועדיין לא נבנתה הסוכה, וחסיד אחד התאמץ ובנה הסוכה לשביעות
רצונו של האדמו"ר. אמר הבית אהרן לחסיד שיכול לבקש ממנו אחד
משני דברים: או להיות עמו במחיצתו בג"ע, או לבקש ממנו עשירות.
החסיד ביקש עשירות. לפליאתם של החסידים, איך מותר על ההזדמנות
להיות עם הרבי, ענה להם החסיד שלהיות עם הרבי זה ענין אנוכי, שאין
לאחרים כל תועלת בזה. עשירות זה דבר שאפשר להיטיב גם לאחרים.
תכלית היהודי אינו לחיות בעולם לטובת עצמו אלא להיטיב לאחרים
ולהיות חלק מצבא ה'.

"הירא את דבר ה'" ניתן לפרש כמו שפירש החידושי הרי"ם על שמה
של החסידה, שאמרו בגמרא: "חסידה זו דיה לבנה, ולמה נקרא שמה
חסידה, שעושה חסידות עם חברותיה" (חולין סג ע"א). ושאלו, הרי הרמב"ן
כתב שטומאתם של העופות היא משום אכזריותן, ומה לחסידה העושה
חסד בין העופות הטמאים? ופירש החידושי הרי"ם, שעושה אמנם
חסידות עם חברותיה - אך רק עם חברותיה! ובדרך זו מפרש רבי אלימלך
מגורודזיסק בספרו אמרי אלימלך, ש"הירא מעבירות שבידו", היינו, רק
על עבירות שבידו, ואינו מודאג מעבירות שיש ביד אחרים מישראל, וזה
חסרון, שההולך למלחמה צריך להיות מסור לעבודת הכלל, ומי שדואג רק
לעצמו, אינו ראוי להיות בצבא ה'.

”ופניהם איש אל אחיו”

רמז למעלת היציאה מתוך העצמיות האגואיסטית והפנייה לזולת אנו מוצאים בפניית הכרובים ”איש אל אחיו”. הגמרא שואלת מדוע בתורה נאמר על הכרובים ”ופניהם איש אל אחיו” (שמות כה, כ), ואילו בדברי הימים נאמר על הכרובים ”ופניהם לבית” (דהי”ב ג, א)? ותירצה: ”לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום” (בבא בתרא צט ע”א). (רש”י: ”כשישראל עושין רצונו של מקום הם הופכים פניהם זה לזה, דוגמת חיבת זכר ונקבה, האוהבים זה לזה, סימן שהקב”ה אוהב את ישראל. וכשאינן עושין, הופכין פניהם לבית ע”י נס”). מבחינה רעיונית ניתן לפרש את מאמר חז”ל גם בכיוון ההפוך: כשפניהם איש אל אחיו, וכל אחד דואג לחברו - בזה ”עושין רצונו של מקום”; אך כאשר פניהם אל הבית, וכל אחד דואג רק לביתו הפרטי - זהו ”אין עושין רצונו של מקום”.

על דרך זו פירש בעל חידושי הרי”ם את המקרא במכת חושך: ”לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים” (שמות י, כג). וכך אמר:

החושך היותר גדול הוא כשאין איש רואה את רעהו ואינו משתתף בצער הזולת, וכך נעשה הרגש קהה ומשותק, וסופו ’ולא קמו איש מתחתיו’ - שאף לו עצמו לא היתה תקומה” (חידושי הרי”ם. הובא בעיטורי תורה שמות עמ’ 84).

חושב אדם שההתרכזות בענייני עצמו תועיל לו יותר מאשר יתרום למען הזולת, ועל ידי זה יפסיד עלייתו, ולא היא - ’לא קמו איש תחתיו’. והוסיף בספר ’אבן האזל’, שזוהי כוונת חז”ל במדרש שמות רבה: ”רבנותנו אמרו: [החושך] עבה כדינר היה”. כי הריצה אחרי דינרי הזהב, מגבירה את האנוכיות, מחשיכה את העינים, לא לראות ולא להרגיש בצערם של ישראל (שם).

וכך ביאר ’החתם סופר’ את הפסוק: ”המכסה אני מאברהם” (בראשית יח, ז):

יש לומר, אילו היה אברהם מגיע במדרגת נבואתו להודיעו אשר יעשה במשפט אומה או עיר פלוני, לא היה נמנע ממנו הידיעה,

כמו שנאמר לישעיהו ירמיהו ויחזקאל, על כמה אומות, מה שאינו נוגע לישראל כלל וכו', אבל לא הגיע מדרגת נבואת אברהם לידי כך. אמנם לא מפני שלא היה ראוי, אלא שלא היה לו פנאי לייחד מחשבתו ולהתבונן בעניינים גבוהים כאלו, מפני שהיה מתעסק עם בניו ועם ביתו אחריו ללמדם דרך ה' וכו'. וכיוון שהשפיל דעתו ושכלו לכבוד השי"ת ללמדם דרך ה' והפסיד לעצמו מדרגת נבואתו, על כן אמר הקב"ה "המכסה אני מאברהם", וכי בשביל זה יפסיד? הלא ידעתי שכל עצמו מה שלא הגיע הוא לזה רק "למען אשר יצוה את בניו ואת בניו אחריו וכו'" (בראשית יח, יט). (חתם סופר תורת משה, פ' וירא שם).

וכן מצינו ביקירי ירושלים שהיו מלווים את נושא השעיר לעזאזל:

אותם בני ירושלים שהיה בידם לשאוב קדושה וטהרה ממעמד ביהמ"ק בעבודת יוה"כ, מתחילתה ועד סופה, ככל יתר הכהנים והעם שהיו אז בעזרה במעמד נורא ונשגב זה, בכל זאת העדיפו לצאת מבית המקדש וללוות את המשלח את השעיר מחוץ לירושלים, כדי להנעים לו את דרכו ולהיות לו לצוותא. החכמים הזכירים לשבח ולתהילה על מעשה זה וקראום "מיקירי ירושלים". הרי שגדולה מידת החסד יותר מהשתתפות בעבודת יום הכיפורים (הרב מ"ל זק"ש. הובא בעיטורי תורה, ויקרא עמ' 98).

ביטול תורה כדי לסייע לחבר

על הנמנעים מלעשות חסד בגלל החשש מביטול תורה, יש לציין דברי רש"י על הגמ' במנחות: "פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה" (צט ע"ב), שכתב:

כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, זהו יסודה, כלומר, מקבל שכר כאילו יושב ועוסק בה, שנאמר 'אשר שברת', ולא אמר לו בלשון כעס, שמע מינה הסכימה עמו דעת השכינה כשביטל תורה ושיברן, כיון דנתכוין לטובה.

ובאיגרות ר' זונדל מסלנט כתב:

אל תצטער ואל תדאג על שום דבר, ולבך יהיה שמח, על שהתנדבת לילך בשליחות מצוה, ביקור חולים וגמילות חסדים וכו', דזוהי מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, ויהיה נחשב לך כאילו עסקת בתורה יומם ולילה... (ספר הצדיק ר' יוסף זונדל מסלאנט, עמ' 10).

ומעשה בתלמיד חכם שהתבטא לפני החזון איש זצ"ל, שהוא מצטער כאשר הוא נאלץ לבטל תורתו כדי לעסוק במעשי חסד. החזון איש השתומם והגיב: "איך התורה בגדר חכמה רגילה, אלא היא עצמות הנפש הישראלית, וכל הגומל חסד לזולתו, נפשו מתעלה, ואגב כך גם מסייע בדיעת התורה, רק שצריך לדאוג שלא יופר האיזון ולא ירבה" (פאר הדור ח"ד, עמ' ס).

וכן אמרו חז"ל במסכת ראש השנה (דף יח ע"א), שהעוסק בגמילות חסדים ובתורה גדול מהעוסק בתורה בלבד, והיו אמוראים מצאצאי עלי הכהן שדרשו את המקרא: "לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה" אמר רבא, בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה; אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים. רבה ואביי מדבית עלי קאתו, רבה דעסוק בתורה חיה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שתיין שנין.

ועוד מדברי החתם סופר בעניין מי שמבטל תורתו למען הזולת:

ודבר זה הוא מוסר השכל להשלם, אם אמר יאמר עבד העברי, חשקה נפשי בה', וחפץ אני להתקרב אליו, ואיך אעשה זאת למעט בלימודי ומשכלות שלימות נפשי כדי להשלים נפש חברי?

התשובה אליו דברי חז"ל: הרבה למדתי מרבתי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכולם, היפלא מה' דבר למלאות לך שלמות נפשך מה שהחסרת לכבוד שמו - אתה עשה את אשר צריך לעשות, ללמד דעת את העם, וה' יעשה את שלו; עשה רצונו כרצונך, והוא יעשה רצונך כרצונו למלאות נפשך מידיעת השלמות, ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות ונשגבות עוד יותר מכדי יכולת שכלך.

ועל זו וכיוצא בזה אמרו חז"ל: אף על פי שנטלה הנבואה מן

הנביאים, מן החכמים לא נטלה. כוונתם, כי סוד ה' ליראיו לגלות להם מצפוני ספוני תורתו כרצונם וחפצם ותשוקתם אליה.

אל ה' ויאר לנו, דברים גבוהים ורמים, אף מה שלא יגיע אלינו לקוצר שכלנו. אני לדודי ודודי לי, בכל עת ובכל מקום מוקטר ומוגש לה', אך אליו נשא לבבנו, דמאור תורתו יאר עינינו, ממנו נפלאות יראינו, להעמיד תלמידים הרבה יזכינו, גם בערב אל ינח דינו, אל תשליכנו לעת זקנה, ככלות כוחנו על תעזבנו, רצוננו לראות מלכנו, במהרה בימינו אמן (חתם סופר, הקדמה לתשובות החתם סופר יו"ד, "פיתוחי חותם").

דברים דומים כתב הרב קוק זצ"ל בפירושו לאגדות דרבה בר בר חנה. באחת האגדות מספר רבה בר בר חנה על "ההוא טייעא" (ישמעאלי אחד) שאמר לו, בוא ואראך מקום ששמים וארץ נושקים. לקח רבה בר בר חנה את הסל והניחו ב'חלון הרקיע', בין כך ובין כך עמד להתפלל, וכשסיים תפילתו נעלם הסל. שאל רבה בר בר חנה את הישמעאלי אם יש כאן גנבים, ענה לו: זהו גלגל הרקיע שחוזר, המתן עד למחר ותמצאנו.

ופירש הרב זצ"ל על פי דברי הרמח"ל בספרו 'אדיר במרום', שבעבודת ה' ישנן שתי הנהגות שונות - הנהגה כוללת והנהגה פרטית. יש אדם שעוסק בצורכי הכלל וממילא אף הוא מתברך, בהיותו חלק מהכלל; וישנה הנהגה פרטית שבה שאדם דואג לעצמו. המחשבה השטחית סבורה, שמי שעוסק בעצמו יהיה לו רווח גדול יותר ממי שעוסק בטובת הכלל. ולא היא. השמים (הכלליים) והארץ (הפרטית) מתאחדים ונושקים זה לזה:

הכח הפנימי של השלמות הכללית פועל להשלים הפרט הנכלל, שזה ממש ויותר עוד מאילו עסוק בשלמות פרטית. ואין לחשוב שהם שני עניינים, ועל העניינים הפרטיים צריך עבודה פרטית במחשבה לעצמו. כי לא כן הוא. רק בכל פרטי יתברך מהכלל. אלא שבעסקו בפרטיותו רואה דרכי סיבותיו איך מתגלגלות לטובתו, ובהנהגה הכללית נדמה לו שהכל מסובב לטובת אחרים, אך באמת אותן הסיבות עצמן שוות לתועלתו הפרטית, רק שצריך לחכות מעט בביטחון לשי"ת, ויראה שנשתלשלו הדברים לטובתו הפרטית; וזה "המתן עד למחר ותמצאנו" (מאמרי הראי"ה ח"ב, עמ' 446).

הרב יהודה עמיטל זצ"ל ביקש להנחיל יסוד זה לתלמידיו, וכדי להמחישו הוא הסתייע במעשה באדמו"ר הזקן:

מעשה באדמו"ר הזקן בעל התניא, שישב ולמד בחדרו. לפתע שמע את נכדו התינוק, לעתיד לבוא בעל הצמח צדק, בוכה בעריסתו. סגר האדמו"ר את הגמרא, וניגש לחדר הסמוך, ומצא שם את בנו, אביו של התינוק (האדמו"ר האמצעי), כשהוא יושב שקוע בלימודו. האדמו"ר תמה על בנו: מדוע לא קמת להרגיע את בנך הבוכה? הבן הנבוכך הרים את מבטו, וענה לאביו: הייתי כל כך שקוע בלימוד, שלא שמעתי כלל את קול הבכי. העיר לו האדמו"ר הזקן: אם אדם עסוק בלימוד תורה ואיננו שומע קול של תינוק יהודי בוכה - הרי שמשוהו פגום בלימוד זה. זה היה המסר של הישיבה מאז הקמתה - להיות קשובים לקולו של התינוק הבוכה, במשמעות הרחבה של ה'בכי', כלומר להיות ערים לצרכים של עם ישראל (הרב יהודה עמיטל, והארץ נתן לבני אדם, עמ' 121).

כן נהגו גאוני זמנינו. מידת אהבת ישראל והדאגה לפרט היו משולבים אצלם זו בזו. סיפר הרב אברהם ביק על תקופת לימודיו בישיבת מרכז הרב:

אחרי ימי שרב בירושלים, היה ליל יום-הכיפורים לילה של חסד. רוח קרירה התחילה מנשבת, מרחפת מגבעה לגבעה. באולם הגדול של הישיבה נשלמה התפילה, רק ותיקים נשאר עם ספרי התהילים שבידיהם. הרב שזרח ב'קיטל' הלבן שלו, ואור של מעלה נסוך עליו, נכנס לחדרו, ניגש לעמודו ופתח בלימוד מסכת יומא. שעה שלמה היה שקוע בלימודו, דף רדף דף, במעשה יום-הכיפורים וסדר העבודה במקדש ד'. פתאום שמע פסיעות מאחורי הדלת, נשא עיניו מעל הגמרא וראה על הסף אדם צעיר, לבוש בגדי שוטר, מיד האיר הרב פניו לאורה: "שנה טובה, שוטר יהודי!" והוסיף בשאלה: התפללת אתנו כאן הערב? והצעיר השיב: כן, הערב התפללתי כאן, אבל מחר אין נותנים לי. הממונה עלי, אנגלי שונא ישראל, אמר לי שאם אביא מכתב מהרב - ישחררוני, אבל לא הספקתי להגיע בערב יום-הכיפורים. אמרת מכתב, למי היה מגיע המכתב? שאל הרב.

למפקדה הראשית, ושם היו משחררים אותי.
והיכן המפקדה?
רחוק מכאן, על יד ארמון הנציב.
והמפקדה פתוחה גם בלילה?
כן, כל הלילה.
אם כן, חכה רגע, אתלבש ואצא אתך מיד למפקד, וד' יעזור
שישחררו אותך.
השוטר נרעש מהצעתו של הרב, והתחיל ממלמל: ימחול לי כבוד
הרב, הלא הדרך ארוכה, לא לכך התכוונתי, רציתי רק שהרב יברך
אותי, יתפלל בעדי.
אל תדאג בני - השיב הרב - נטייל יחד ושליחי מצוה אינם ניזוקין.
והזרזו הרב ויצא יחד עם השוטר למפקדה. שם הופתעו למראה
האורח הגדול, ומיד מלאו את בקשתו.
כשחזר הרב היה כבר קרוב לחצות, ושוב ניגש הרב אל עמודו
והמשיך בלימודו, ורק כשתקפתו חולשה גמורה, צנח על הספה
ועצם עיניו לשינה קצרה, לפני עלות השחר, לפני שהאיר המזרח
של היום הקדוש, יומו של הכהן הגדול מאחיו (הרב מ"צ נריה, מועדי
הרא"ה, עמ' פ).

כך נהג גם הרב מנחם מן שך זצ"ל. את המעשה שמעתי מפיו של הרב
שולזינגר בשעה שהספיד את הרב שך:

בליל בדיקת חמץ, בשעה מאוחרת בלילה נכנס בחור לביתו של הרב שך.
הרב לא הכירו, אולם הבחור השיח בפניו את צערו ודאגותיו. הרב שך
השיב לו שהוא אינו יכול לעזור לו, אך יש בירושלים פסיכולוג ירא שמים
שהוא ודאי יוכל לעזור לו. מיד טלפן אליו הרב וביקש שיקבל את הבחור
בדחיפות עוד באותו לילה. הפסיכולוג נענה מיד לבקשתו, והרב אמר לו
שהם יוצאים מיד לדרך. "חס וחלילה", אמר הפסיכולוג כשהבין שהרב
מתכוון לנסוע עם הבחור לירושלים, "אם הרב יגיע, לא אקבל את הבחור".

למחרת בבוקר שאלו אנשים את הפסיכולוג, איזה עניין היה לרב שך בביתו
אתמול בלילה. כשהביע את פליאתו, סיפרו לו שבחצות הסתובב הרב שך
הלון וחזור על המדרכה שליד ביתו. והוסיף הרב שולזינגר: כשילד זקוק
לרופא, האם האב יתן לו לנסוע לרופא לבדו, ולא ילווה אותו?

בגמרא (שבת קה ע"ב) נאמר, שכל העומד ליד אדם מישראל בשעת יציאת נשמתו חייב לקרוע. ובאדם כשר קורע אפי' שלא בשעת יציאת נשמה. בשולחן ערוך מבואר ש"אדם כשר" היינו "שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, ולא סני שומעניה" (יורה דעה סי' שמ, סעיף ו). הש"ך במקום מוסיף בשם ר' יונה, שלא די שאינו עובר עבירות, אלא "אדם כזה לא נקרא אדם כשר לקרוע עליו אף שלא בשעת יציאת נשמה, אלא כשנוהג מנהג כשרים, לחזור אחר מצות גמילות חסדים, וכן נראה דעת הרמב"ן והכי נקטינן" (ש"ך, שם, ס"ק יא).

כמה מוטעה הוא מושגנו על "חסיד". מושג שנתגנב אלינו מן החוץ, תוך הבנה מוטעית. חסיד הוא איש שמוסר את נפשו כליל באהבה, שאינו דואג לנפשו הוא, שמבטל את טובת עצמו מפני טובת העולם, למען יהיו כל חייו פרשת חיים של מעשי חסד נתונים רק לטובת העולם; אין הוא פורש, איפוא מן העולם, אלא אדרבא, חי כולו רק בו, עמו ולמענו. אין חסיד לעצמו ולא כלום, אבל למען עולמו הוא הכל (הרב הירש. אגרות צפון, אגרת טו).